

ТВОРЧЕ НАДБАННЯ ТА УКРОЧЕНЕ ЖИТТЯ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА ІВАНОВИЧА МОЖАРА

Мартиненко М.А., докт. фіз.-мат. наук.

Васянович В.Я.

Український державний університет харчових технологій

Кафедра вищої математики була створена у 1930 р. одночасно із заснуванням Київського інституту цукрової промисловості (КІЦП). В цей час у Всеукраїнській Академії Наук (ВУАН) працювала плеяда геніальних математиків Д. Граве, М. Кравчук, М. Крилов і інші.

Вони зробили вагомий внесок в розвиток математичної науки в Україні, поставили її на один рівень з найкращими математичними школами світу і постійно готували науково-педагогічні кадри для вищих навчальних закладів. Одним із найталановитіших учнів акад. ВУАН М. Кравчука був Можар Володимир Іванович і саме він стояв на чолі становлення кафедри з перших днів її заснування.

Деякі епізоди з життя цієї видатної особистості вдалося знайти і ми хочемо довести їх до відома наукової громадськості.

Можар Володимир Іванович, народився 6.07.1901р. в с. Березівка, Коростишівського р-ну на Житомирщині в селянській заможній українській сім'ї. Тут він закінчив сільську церковно-приходську школу, а середню освіту здобув в м. Житомирі. В 1925 р. успішно закінчив Житомирський педінститут і після цього отримав спеціальну математичну підготовку в Київському інституті народної освіти. В період 1927-30 р.р Можар В.І. проходив аспірантський стаж на науково-дослідній кафедрі математики ВУАН під керівництвом М. Кравчука і М. Крилова. Ось як характеризував акад. ВУАН Д.Граве напрямок наукової діяльності В.І.Можара "он основательно изучил теорию упругости и занимался решением дифференциальных и интегральных уравнений этой теории, применяя преимущественно методы теории функций комплексного переменного (конформное отображение)". Цій тематиці наукових досліджень були присвячені і подальші його роботи.

В час навчання в аспірантурі він постійно поєднував з педагогічною роботою на

кафедрі вищої математики КП.

Маючи високу професійну математичну підготовку і досвід педагогічної роботи Можар В.І. став організатором кафедри математики КП. Суттєву допомогу в цьому йому надавали талановиті математики ВУАН.

Аналізуючи тільки ті роботи, які на цей час знайшлися, приходиш до висновку, що кафедра вищої математики в той час працювала надзвичайно результативно і на високому науковому рівні. Так, за період з 1930-1936 р.р. кафедра підготувала і видала посібники:

1. М. Кравчук, П.Касяненко, С. Кулик, В. Можар, О.Смогоржевський. Вища математика. Посібник для студентів і самоосвіти. У трьох частинах. К.:Вид-во ВУАН, 1934. - ч.1 - 407 с.

2. М.Кравчук, В.Можар. Диференціальні рівняння та їх застосування в природознавстві й техніці. - К. Вид-во ВУАН, 1934 -184 с.

В 1934-35 рр. колектив кафедри підготував курс вищої математики для технологічних інститутів в двох томах. Він був прийнятий до друку у видавництві ВУАН. Але в цей період в Україні почалася активна і жорстока битва з «українським націоналізмом» і вихід в світ цього курсу було припинено. Така ж доля, на жаль, дісталася і II, III частинам посібника М.Кравчука і інших.

Критика написаних «націоналістичних» посібників з різних сторін була смертельно нищівною. Пізніше, під моральним і фізичним гнітом, всесвітньо відомий математик акад. ВУАН М.Кравчук, як школяр, що погано виконав домашнє завдання, виправдовувався:

«Моя тенденция к "самобитности" математической украинской терминологии вела к отрыву украинского научного языка от братского русского ... Что касается их содержания, то в них есть места страдающие упрощенностью в трактовке научных вопросов и снижении научного уровня почти до пределов вульгаризации. Книги были рассчитаны на читателей имеющих недостаточно хорошую подготовку по элементарной математике, что и повлекло на них в направлении упрощения и невыдержанности системы в изложении наук... Вредительства в эти книги я не вкладывал и принимать их вредными по совести не могу. Принимаю их во многих местах мало удовлетворительными, а их язык и терминологию - недостаточно

отделенными от националистических тенденций.»

Паралельно з методичною роботою і фундаментальними дослідженнями задач математичної фізики кафедра плідно співпрацювала з спеціалістами в галузі харчових технологій, про що свідчить праця В.Можара, О.Куриленко. «До питання про швидкість кристалізації цукрози при випаровуванні за сталої температури»

— Збірник наукових праць КХТІХП, Вид-во Наркомвнуторгу, Київ -1935. стр. 88-94.

На кафедрі приділялась значна увага науково-дослідній роботі студентів.

Приведемо без коментарів деякі основні засади роботи і здобутки кафедри в цьому напрямку, про які йшлося в доповіді проф. В.І.Можара 13.XI.36 р. :

— “Викладання у вищій школі має викликати інтерес до науки з боку студентів, збуджувати їх творчу думку, виховувати в студента критичне ставлення до викладуваних фактів, висновків, теорій та їх застосувань; на лекції не раз треба пропонувати студентам самостійно досліджувати нові питання, бо це допоможе виявити обдарованих студентів, щоб згодом поставити їх на шлях наукової роботи. Таке викладання можуть забезпечити професори та викладачі, що самі ростуть науково, знають досягнення науки та її невдачі, самі творять науку. Звідси випливає, що наші кафедри мають розвинути якнайширше корисну для суспільства наукову діяльність, створити справжнє наукове оточення, яке б стимулювало творчі зусилля наших кращих, талановитіших студентів.”

— “Адже примітивування науки, емпіризм, догматичність та рецептурність у викладанні знижують науково-педагогічний авторитет вищої школи, зводять її на рівень середньої школи.”

— “Вже кілька років існує при кафедрі семінар підвищеного типу, де студенти поширюють свої знання з математики та споріднених дисциплін, вивчають спеціальні розділи математичної науки (початки теорії функцій комплексного змінного, елементи варіаційного числення, деякі питання з геометрії, тощо). До плану роботи цього семінару належали теми з історії та методології математики, що мало сприяти розвитку загально-математичного світогляду студентів. Частина учасників семінару озброїлися знаннями, що виходять за межі обов'язкового для всіх студентів курсу математики, набули деякого досвіду в читанні спеціальної математичної літератури, а

окремі товариші з семінару виявили побільшений інтерес і здібності до математики й висловили своє бажання зайнятися науково-дослідною роботою.”

— “Присутність студентів на засіданнях кафедри, присвячених розгляду тематичного та видавничого планів, а також обговоренню її наукової продукції безумовно сприяла їх науковому росту.”

— “Маю нагоду заявити тут, що кафедра охоче допомагатиме математичними консультаціями тим студентам, що науково працюють при інших кафедрах і потребують в своїх дослідженнях відповідного математичного апарату.”

— “Звертаю увагу молодих дослідників на кончу потребу докладного вивчення бодай одної з закордонних мов; вже в наукових студентських гуртках. Є рація рекомендувати для читання закордонні журнали та підручники. Адже значна частина студентів, що тепер науково працюють, по закінченні інституту піде в аспірантуру й готуватимуться до дальшої наукової діяльності, яка вимагає доброго знання іноземних мов; навіть на виробництві інженерам, що займаються питаннями реконструкції й стежать за свіжою літературою зі свого фаху, в великій пригоді стане знання закордонних мов.”

Прошли роки, а значимість ідей і важливість поставлених проблем в цій роботі залишаються актуальними і сьогодні для вищої школи.

Нам пощастило почути спогади людей, які добре знали Можар В.І. Так, з надзвичайно великою теплотою, вдячністю і щирістю згадував його проф. А.О.Герасименко, якому Можар В.І. читав, в свій час, лекції з математики ”чистою, добірною українською мовою”. Всі відзначають, що проф. В.І.Можар був блискучим лектором і талановитим педагогом, був чуйним до людей, користувався великою повагою і шаную серед колег і студентів.

Саме його Комітет Комсомолу КХТІХП запросив зробити доповідь на загальних зборах студентства 8.12.1936 р., яка була присвячена самостійній роботі студентів. Вдалося знайти стенограму цього виступу на 11 сторінках, який і зараз вражає глибиною розкриття теми, енциклопедичністю знань автора, важливими і корисними порадами студентам. Так, в доповіді він цитує С.Руданського, Веерштраса, Архімеда, І.Франка, Е.Золя, Л.Бетховена, Ейлера, І.П.Павлова, А.Франса, Юнга і інших, а також приводить епізоди з життя видатних людей.

Всебічно обдарований і високоосвічений в різних галузях науки і культури проф В.І.Можар без сумніву належав до інтелектуальної творчої еліти українського народу. За свідченнями рідних він вільно володів декількома іноземними мовами і на міжнародних конференціях в Англії, Німеччині, Франції доповідав і спілкувався з колегами мовою господарів.

Але в інституті серед колег і студентів він завжди (спогади А.О.Герасименко) відстоював велич мови свого народу, читав лекції, робив доповіді українською мовою. Він активно працював у підкомісії математичної секції природничого відділу Інституту української наукової мови під головуванням М.Кравчука і багато зробив для розвитку і створення українського математичного словника. Всі його наукові і методичні праці в Україні надруковані рідною йому мовою.

Навіть з погляду сьогодення важко знайти в історії кафедри математики семирічний період, який був би більш плідний в галузі науково-методичних досліджень, ніж період з 1930 р. до 1936 р.

Результативна наукова, методична і педагогічна діяльність В.І.Можара не залишилась без уваги і за сукупністю наукових робіт без захисту дисертації йому 17.11.1935 р. була присуджена вчена ступінь кандидата фізико-математичних наук, а 23.02.1935 р. його затвердили в званні професора по кафедрі математики.

В.І.Можар продовжував і далі плідно працювати над докторською дисертацією і за свідченням рідних в кінці квітня місяця 1937 року від'їхав до м. Москви для доповіді своєї роботи на науковому семінарі.

27.IV.37 р. в м. Москві його заарештували органи НКВС, як "активного учасника української націонал-фашистської терористическої організації". Під надзвичайно суворим конвоєм його переправили через кілька днів до м. Києва. Зразу був проведений детальний обшук в його квартирі. Були знайдені 2 книги М.Хвильового, 2 книги В.Вінниченка, «Листи на Наддніпрянську Україну» М.Драгоманова і інше. Ця література була органами НКВС вилучена і розглядалася далі в справі як доказ причетності В.І.Можара до ворожої організації. Почалася серія допитів. Ось деякі фрагменти протоколів доповіді:

— Вы обвиняетесь в враждебных действиях против Советской Власти.

— Враждебных взглядов у меня никогда к Советской власти не было, но иногда

возникали сомнения и неудовлетворения, по которым я делал критические замечания в части отдельных вопросов политики партии и их практического осуществления. Я считал, что в пищевом институте им. Микояна, где я работаю, украинизация проводится недостаточно, а темпы коллективизации на селе преувеличены.

— Вы являетесь учеником известного националиста М.Кравчука?

— Учеником Кравчука я был, но своих националистических взглядов он мне не высказывал.

В справі нема абсолютно ніяких документів про приналежність Можара В.І. долюбих ворожих організацій. Але є такі показання свідків про нього:

— “На заседании кафедры математики в 1933 году рассматривался вопрос о плохой успеваемости студентов. По предложению Можара была принята резолюция, что одной из причин плохой успеваемости студентов есть плохое их питания.”

— “На совете ВТУЗа в 1935 г., где обсуждался вопрос о итогах испытаний студентов по русскому и украинскому языкам В.И. Можар сделал националистическое выступление в котором утверждал, что студенты не знают украинского языка, потому что мы не создали украинского окружения, в настоящем смысле этого слова и что надо такое окружение создать.”

Як доказ того, що проф. В.І.Можар є націоналістом приводяться дані про те, що в 1917-18 роках він був членом і організатором товариства “Просвіта” в середніх школах м. Житомира.

На початку жовтня справу Можара В.І з недоказаними звинуваченнями «в активном участии украинской национал-фашистской организации» було передано на розгляд трійки при Київському обласному управлінні НКВС, яка винесла йому 19 жовтня 1937 р. вирок-розстріл. Вирок було виконано опівночі 9 листопада 1937 року.

Так, на злеті розквіту життєвих і творчих сил, на тридцять сьомому році життя обірвалася діяльність талановитого математика, визначного педагога, першого завідувача кафедри вищої математики проф. Володимира Івановича Можара. Місце його могили на сьогоднішній день нікому не відоме. 3.08.1956 р. за клопотанням рідних справу В.І. Можара переглянуто і він повністю був реабілітований Військовим трибуналом за відсутністю злочинності в його діях.

Багато добрих справ для студентів, для математиків, для вищої школи зробив

проф. В.І.Можар, але ще більше він запропонував ідей, напрямків, проектів. Слава Богу, що прийшов час і все це втілюється в практику сьогоднішнього дня.

Наводимо одну із наукових праць професора Можара В.І., яка присвячена важливій проблемі цукрової промисловості.